

Veľa nového sme sa dozvedeli z jeho hodnotenia tvorby Marka Vovčka, ktorá písala po ukrajinsky, ruský, francúzsky a dobre vedela aj český jazyk, poznala českú literatúru a jej predstaviteľov. Bola to ošarujúco krásna žena a vynikajúca autorka. Súhlasil s názorom, že z jej diel vanie shakespearovské myslenie, duch a dramatickosť, že bola prvým realistom v ukrajinskej literatúre.

Podrobne sa zaoberá tvorbou I. Nečuja-Levyckého a azda prvý v ukrajinskej literatúre uvádza fakty, pre ktoré nebol prijateľný za čias cárskeho Ruska a ani počas sovietskeho režimu, ako sa z jeho diel vyčiarovali miesta, pojednávajúce kriticky o Rusoch, či postavách z ruského prostredia, že tak cenzori robili aj v prípade iných ukrajinských autorov v cárskom Rusku a v sovietskom období. Takto podľa neho sa umele vytvárala situácia, akoby ukrajinský ľud nikdy neprotestoval, nebúril sa, nedožadoval sa svojho práva na nezávislosť a pod., že súhlasil s prenasledovaním Ukrajincov zo strany Petra I. či Katariny II., či so zákazmi ruských cárov používať ukrajinský jazyk v Ruskom impériu, dovážať dokonca do Ruska ukrajinsky písanú literatúru, že súhlasil s valujevskými a emskými zákazmi ukrajinského jazyka. Podobne, umele sa vytvárala situácia za sovietskeho režimu, akoby ukrajinský ľud bol najšťastnejší, že žije spolu s Rusmi v ZSSR, hoci režim J. V. Stalina v 30. rokoch 20. st. zničil viac ako 8 miliónov Ukrajincov.

Nové poznatky prináša Najenko aj o tvorbe A. Svydnyckého, J. Fed'koviča, P. Myrného, M. Staryckého a o ďalších autoroch konca 19. st.

Pre nás, ktorí sme vyrástli na sovietskej literárnej vede, táto kniha prináša veľmi veľa nových faktov a pohľadov. Možno že zahraniční autori sa vyslovovali o ukrajinskej literatúre v podobnom duchu ako M. Najenko, ale ani ich myšlienky k nám nedochádzali.

Z prečítaného nám vychádza, že hoci ukrajinská literatúra je o niekoľko storočí staršia ako ruská, ale po pripojení sa Ukrajiny k Moskovskému kniežatstvu v roku 1654, sa ocitla v koloniálnom postavení a bola po celých takmer 350 rokov prenasledovaná zo strany ruských politikov a aj spisovateľov (napríklad V. Belinskij, M. Pypin a iní). Napriek tomu dosiahla vynikajúce výsledky vďaka tvorivej energii I. Kotľarevského, T. Ševčenka, M. Vovčka, I. Nečuja-Levyckého, I. Franka, L. Ukrajinky a mnohých ďalších. Azda aj preto, lebo tam kde niet národných vodcov, tam nastupujú básnici.

Už teraz sa môžeme tešiť na druhú časť knihy, ktorá bude pojednávať o realizme, modernizme a postmodernizme v ukrajinskej literatúre, t.j. o literatúre 20. storočia.

Michal Roman

Slovo do nepohody

Název souboru publicistických textů a rozhovorů předního makedonského slavisty, rusisty a předsedy prezidia Mezinárodního komitétu slavistů Milana Gjurčinova (nar. 1928) *Zbor vo nevremeto* (Skopje 2003) by mohl česky znít také jako *Slovo do nepohody*, Slovo v nečase nebo Slovo ve zlé době. Kniha přináší nejen *svědectví, reakce a odpovědi* (jak zní její podtitul), nýbrž také úvahy, recenze knih i polemiky, referáty, vystoupení na mezinárodních konferencích doma a v zahraničí i otevřený dopis americkému velvyslanci v Makedonii k situaci na domácí (i světové) neklidné, rozporuplné a chaotické politické (veřejné) literární a kulturní scéně v posledním desetiletí minulého a v prvních letech naše-

ho století. Neboť žádné období „bezčasí“ v dosavadních dějinách nebylo a ani dnes nemůže být. Naše doba se určitě zapíše do dějin mnoha zlými činy, ale zároveň také mnoha tvůrčími výsledky.

Milan Gjurčinov již v úvodu své knihy poznamenal, že intelektuálové, literární tvůrci a kulturní pracovníci nemají právo mlčet k tomu, co se v posledních letech, měsících a dnech děje v literatuře, kultuře a v politickém a ve veřejném životě.

Ve svých různě rozsáhlých příspěvcích, které vyšly v denním a periodickém tisku různě politické orientace, se jejich autor vyjadřuje mj. k otázce estetického pluralismu v literatuře, který se postupně prosazoval v makedonské a v ostatních jihoslovenských literaturách od poloviny padesátých let minulého století a jenž měl vystřídát tzv. estetický monismus, ovšem nikoli jako nějaká zvláštní literární a kritická metoda. Autor však správně poznamenává, že estetický pluralismus nesporně přispěl k pozitivnímu rozvoji kultury literárního vyjádření. V dalším textu Gjurčinov zdůrazňuje, že myšlenky nesnášejí vakuum. Píše, že dialog o kulturách nelze vést kolektivně. Brojí proti nacionálnímu narcisismu, nekritické mytologizaci národa a proti národnostnímu etnocentrismu.

Hned na začátku musíme ovšem zdůraznit, že téměř všechny příspěvky, zařazené do této knihy, zřetelně prozrazují autorovu důkladnou znalost klasické i moderní ruské a světové (především francouzské) literatury, na které se často odvolává a z nichž často cituje moudré myšlenky a dokumentuje tak svoje tvrzení.

V příspěvku z podzimu 1991 autor mj. napsal, že se nedomnívá, že komunisté ideálně vyřešili národnostní otázku, jak to sebevědomě tvrdili, ani si ovšem nemyslí, že antikomunistický nacionalismus je nejspřávnější cesta, jak tuto otázku vyřešit. Gjurčinov varuje před sebeklamem a iluzí, že po rozpadu socialismu automaticky přejdeme k demokracii, poukazuje na nebezpečí egocentrismu, morálního marasmu a nivelizace hodnot.

Cílem interpretace není popsat společné kategorie v klasifikaci textu, nýbrž pomoci nám, abychom lépe pochopili smysl textu a odhalili hodnocení, která z toho vyplývají – cituje Gjurčinov ve své úvaze z nedávných *Odpovědí* Tzvetana Todorova, v nichž se přední francouzský strukturalista zabývá výsledky strukturalismu. Zamýšlí se nad postavením literární vědy, poukazuje na názory mj. R. Wellka, J. Lotmana, M. Bachtina aj.

M. Gjurčinov v několika dalších textech polemizuje s literárním kritikem Atanasem Vangelovem o otázkách literárních hodnot. Prokázal v nich neobyčejnou schopnost snášet argumenty a vyvracet povrchní, často falešná a jalová tvrzení svého protivníka. Přitom pozvedá hlas proti nedobré situaci v makedonské kultuře, v níž se vše nivelizuje a staví na stejnou úroveň – tvůrčí duch, nesporný talent a mistrovství se mísí s improvizací, simulací, s intelektuálním blufem. Jednu z mnoha příčin vidí Gjurčinov mj. v nekompetentnosti a v tzv. intelektuální rezignaci. Každý mluví ke všemu a všemu rozumí (podobně jako u nás!) – politice, ekonomice, kultuře, umění. Intelektuálové ztratili sebedůvěru i víru v sílu uměleckého slova, bojí se veřejně vystoupit např. proti šuntu a pornografii, které jsou vydávány za příspěvek k pluralistické demokracii. Převážná část tvůrců rezignovala a lhostejně stojí stranou.

Ve všech svých příspěvcích Milan Gjurčinov prokazuje, že je jedinečným znalcem světové literatury, zejména pak literatury ruské, francouzské a samozřejmě literatury národů již neexistující Jugoslávie. Svoje tvrzení, výklady, vzpomínky i teoretické a politické úvahy dokládá myšlenkami svých oblíbených autorů – mj. F. M. Dostojevského, A. P. Če-

chova, B. Pasternaka, V. Šklovského a mnoha dalších – nebo v knize na ně vzpomíná, např. na B. Pasternaka či na svého moskevského mentora G. N. Pospělova.

Na sklonku roku 1999 a počátkem následujícího roku M. Gjurčinov uveřejnil v seriózním deníku *Utrinski vesnik* třináct sloupků, v nichž uvažuje např. o hierarchii hodnot, o nově se rodící konzumní společnosti, rozvíjí Dostojevského myšlenku, že krása zachrání svět, poukazuje na to, že podle něho nikdy dosud nebylo kolem nás tolik falše, lži, nesnášenlivosti, nenávisti, ziskuchtivosti a přizemních zájmů a plánů.

Dále M. Gjurčinov komentuje dvě poslední díla filozofa Karla Poppera *Lekce pro toto století* a *Televize je nebezpečná pro demokracii*, v nichž se jejich autor zabývá otázkou budoucnosti a odpovědnosti tvůrců, liberalizace a sociální emancipace i cenzury, která by měla uchránit děti a mládež před agresivitou a násilím v televizních kanálech. Základní otázku pro demokracii přitom není, *kdo vládne, nýbrž jak vládne*.

Cenné jsou Gjurčinovy výklady o „světlech a stínech Mediteránu“ a zejména pak jeho referát *Globalismus a nová kulturní myšlenka na Balkáně*, který přednesl na mezinárodní konferenci *Balkán v novém tisíciletí* (Skopje 2001). Sdílím jeho názor, že nové vzájemné kulturní styky a vzájemné poznávání by měly být na Balkáně založeny na kulturním dialogu, který by měl nastoupit po vystřízlivění z nejrůznějších opojných euforií, a na vzájemné toleranci. Kulturní hodnoty se poznají jedině vzájemným srovnáváním, vzájemným stykem a dotykem, vzájemnou komunikací. Vyzývají přímo ke sbližování, ke spolupráci, k intelektuální integraci, k budování mostů mezi lidmi, národy, zeměmi a státy. Kultura by mohla přispět k uklidnění vášní. Je paradoxní, že nejlepší kulturní výsledky balkánských národů dosažené v literatuře, filmu a výtvarném umění apod. jsou známější ve světě, než v některých sousedních balkánských zemích.

Druhou část knihy *Slovo do nepohody* tvoří deset rozhovorů, které Gjurčinov poskytl redaktorům denního nebo periodického tisku v letech 1993–2002. V odpovědích na položené otázky se Gjurčinov dotýká své politické orientace, vědecké práce, vyjadřuje se k vnitropolitické situaci, upozorňuje na nebezpečí provincializace makedonské kultury a na trávající neexistenci objektivní literární kritiky, je zneklidněn častým přepólováním vytvořených hodnot, nově vytvářeným indexem prohibitorum pod falešným heslem boje proti totalitě a snahami o revizi dějin, jazyka a pravopisu. Gjurčinov vysvětluje svůj vztah k současné Evropě, ostře odsuzuje různé konvertity, politické turisty a chameleony, megalomany, vrtichovosty, konformisty, samozvané arbitry, kteří se v politice i v kultuře derou do čela, a vůbec ten dnes existující organizovaný chaos. Intelektuálové nemají morální právo mlčet, uzavírat se do nějakých věží ze slonových kostí a tam si tvořit.

M. Gjurčinov pozitivně hodnotí pětáctýřicetileté jugoslávské období vývoje, které bylo pro makedonskou literaturu a kulturu velmi významné a plodné. Styky s rozvinutějšími literaturami a kulturami a bohatšími tradicemi sehrály skutečně pozitivní zprostředkovatelskou úlohu. Poválečné jugoslávské meziliterární a obecně kulturní společenství se značně lišilo od některých jiných podobných společenství.

Jsem rád, že makedonský slavista, rusista a literární historik Milan Gjurčinov vidí situaci na Balkáně obdobně jako já. Zlepšení politické a kulturní situace v této neuralgické části Evropy je možné pouze nebo především vyřešením mnohem širších sociálních otázek, zlepšením postavení největší části obyvatelstva v balkánských zemích, které již téměř dvě desetiletí žije v nepředstavitelně těžkých životních podmínkách na pokraji existence.

Svůj výklad o varovném i burčujícím, moudrém a podnětném Gjurčinovovu *Slovu do nepohody* bych mohl zakončit myšlenkou filozofa Karla Jasperse: *Svět je nerozumný, naši povinností však je rozumně se v něm chovat.*

Ivan Dorovský

Umění uchopit a vyjádřit

Šajtar, D.: Černé labutě. Na okraj moderní literatury ruské. Přebal, obálku, ilustrace a grafické řešení navrhl Svatopluk Böhm. Redaktor publikace Libor Pavera. Vydala Společnost Leopolda Vrly, o. s., Ostrava 2006.

Drahomír Šajtar (roč. 1922) je známý, významný literární vědec, kritik, historik literatury, editor, bohemista, rusista a romanista, žák Václava Černého, k němuž se často, rád a právem hlásí, docent Masarykovy univerzity v Brně, spolupracovník Ústavu slavistiky její Filozofické fakulty, autor řady studií a knižních publikací (raná knížka *Zlomená gesta* o protektorátní poezii je z roku 1946, pak především bezručovské práce, mj. *Prameny Slezských písní*, 1954; *Pět studií ve znamení Petra Bezruče*, 1958; poté mj. knihy o Bohumíru Čtyrnovi, Zdeňku Bárovi, Janu Strakošovi a Tereze Dubrovské; kniha *Hledání klíče* z roku 2005 je o literatuře v regionu, rusistická je práce *Básník Eduard Bagrickij* z roku 1997).

Každý badatel má jeden nebo více okruhů, které kultivuje a k nimž se vrací: pro Šajtara je to region Slezska, Petr Bezruč a ruská tzv. jihozápadní literární škola. Šajtar je jedním z mála rusistů, kteří v ruské literatuře úporně hledají a nacházejí jihoruský temperament; je však pravda, že „jižanská poetika ruské literatury“ byla často vybalancována tradičním ruským seveřanstvím, dokonce v díle jednoho autora (A. S. Puškin, A. Achmatovová). Nicméně Šajtar je ve svém snažení po objevech „jižní větve“ úspěšný a přesvědčivý. Jeho novou knihu *Černé labutě* lze chápat jako v jistém smyslu vyvrcholení jeho rusistických aktivit, jako syntézu starších i novějších textů, samozřejmě zakotvených v duchovní atmosféře 60. let minulého století: zájem o modernu a avantgardu, o moderní literaturu vůbec, modernistickou básnickou dikci však současně nezapře syntézu psychologie a literární morfologie v duchu Václava Černého. Tím je Šajtar u nás právě dnes – tváří v tvář nekonečným alibistickým diskurzům takzvaně vůdčích skupin – opět objevný, nový; tváří v tvář krkolomnému, narcisistnímu jazyku dominantních diskurzivních seskupení a jejich elitních představitelů je okamžitě jasné, že na rozdíl od mnohých z nich umí psát; psaní je u něho opravdu způsobem existence a zrcadlem duše a srdce – zde tedy můžeme srovnávat nejen rukopis, ale také osobnost a její kulturní a lidskou úroveň.

I když Šajtarovy práce znám a znám i jeho přístup k literatuře a jeho kreativní rukopis, stojím tu v úžasu před jeho schopností uchopit literární jev v složité souvztáhnosti s dobou, uchopit jeho podstatu, ukotvit literární stavbu na pevných, ale pružných nosnících; umět ji vyjádřit jasně, srozumitelně, reliéfně; současně je mi blízký Šajtarův smysl pro paradox literární i dějinný, jeho neretušující, nekonjunkturální pojetí; jeho rukopis jako exprese osobnosti a jejich idejí ovšem drhne, nikdy není lacině harmonický, je vzdorný a ztěžklý – jako literatura, o níž píše.

Černé labutě – hlubinné a kontextové portréty Maxima Gorkého, Alexandra Grina, Konstantina Paustovského, Borise Pasternaka, Anny Achmatovové, Eduarda Bagrického a Isaaka Babela – jsou vnitřně propojeny červenou nití jižanství, ruské jižní či jihozá-